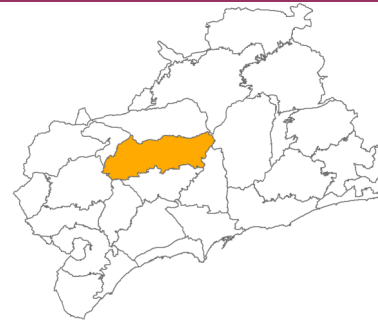

La Mussara

COMARCA: Priorat, Alt Camp i Baix Camp

SUPERFÍCIE: 16.354 ha

MUNICIPIS: Est de Cornudella de Montsant, Arbolí, la Febró, nord de Vilaplana i l'Albiol, sud de Capafonts, Prades i Mont-ral, la Riba i oest d'Alcover

Trets distintius

- Paisatge de caràcter muntanyós i forestal. Relleu agrest que arriba a superar els 1000 m d'altitud en els cims més elevats.
- El relleu abrupte contrasta amb l'existència d'algunes planes que endolceixen el paisatge. Aquestes, com la de Mont-ral, són intensament aprofitades per als conreus, sobretot d'avellaners.
- Els cursos d'aigua han obert valls estretes i profundes delimitades per cingleres. L'altiplà dels Motllats fa de divisòria d'aigües entre la conca del Francolí i la de l'Ebre.
- La coberta forestal ocupa molta extensió. Pinedes de pi blanc i alzinars a les parts baixes. Rouredes, pinedes de pi roig i de pinassa per sobre dels 800 m.
- La topografia accidentada no facilita l'expansió de l'espai agrícola, que ocupa molt poca superfície. Predominen els conreus de secà, bàsicament oliveres i avellaners. A l'entorn d'alguns nuclis de població apareixen algunes parcel·les d'horta tot aprofitant l'aigua dels cursos que els travessen.
- Hi ha presència de moltes antigues feixes fetes de pedra seca les quals, ara abandonades, són progressivament colonitzades per la vegetació espontània.
- El riu Brugent desemboca al Francolí a l'alçada del nucli de la Riba, població on tradicionalment s'ha aprofitat la força de l'aigua a través dels vapors per a la indústria paperera que avui dia encara es manté activa, tot essent l'únic nucli de població de la unitat amb activitat industrial. La resta de municipis es mantenen bàsicament de les activitats agrícoles tradicionals.

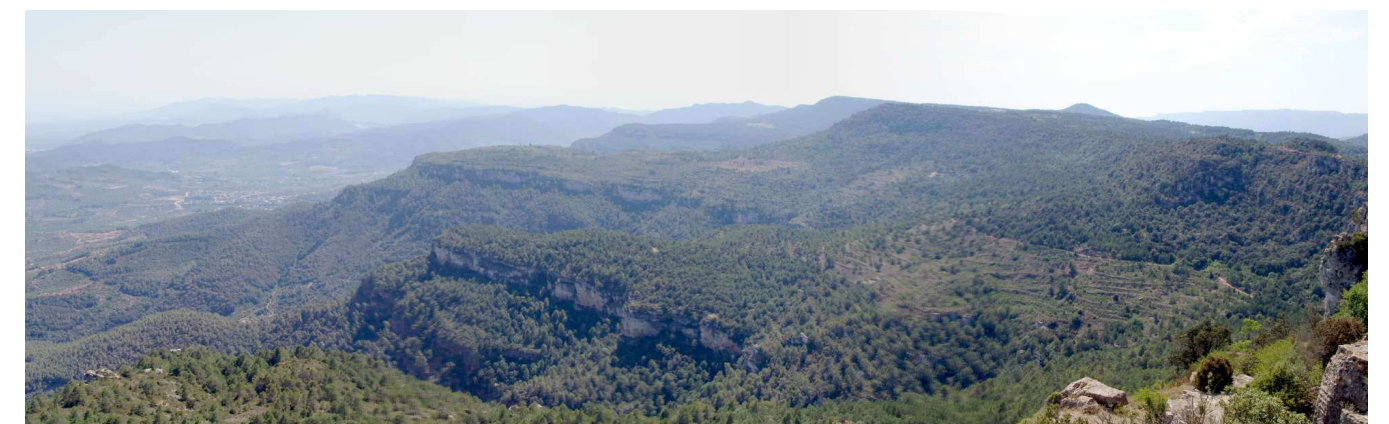

Figura 6.1. Les costes de la serra de la Mussara s'aixequen sobre la depressió d'Alforja. El retrocés de les capes tendres permet l'aparició de replans i vessants aptes per a l'activitat agrícola.

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

Els relleus de la Mussara es corresponen amb el sector meridional del nucli orogràfic de les muntanyes de Prades. Mentre que al nord de Capafonts hi afloren pissarres, gresos i granits del Paleozoic i s'aconsegueixen les màximes altituds del muntanyam, a la Mussara hi predominen de forma gairebé absoluta les roques carbonàtiques del Triàsic i el Juràssic, una estructura del relleu que condiciona un paisatge amb unes característiques ben singulars i diferenciades de la resta del massís.

La típica alternança entre materials durs i tendres que presenta la sèrie estratigràfica del Triàsic condiciona l'aparició d'un relleu en costes que caracteritza el paisatge del vessant sud de la serra de la Mussara. Observada des de les depressions i les terres baixes perifèriques, la serra ofereix tot un conjunt de cingleres imponents: els cingles de Siurana; el cingle Blanc, al nord d'Alforja; el cingle del Patxeco i el cingle del Rabascall, al nord de Vilaplana i la cinglera de Galofre a l'extrem oriental de la serra. El revers dels estrats de dolomies que constitueixen les cingleres dona lloc a petits altiplans amb superfícies més o menys planeres: plans de la Pona, plans del Panxó, pla del Bosc, pla de Graons, pla de les Perdius. En alguns d'aquests replans s'hi localitzen petits nuclis de població com Siurana i l'Albiol. El mas de la Mussara, avui enderrocat i constituït en un impressionant mirador sobre el Baix Camp, està també emplaçat dalt d'un cingle a l'inici d'un extens replà.

Figura 6.2. La sèrie de materials del Triàsic inferior i mig, que van des dels conglomerats i gresos vermells del Buntsandstein fins les calcàries i dolomies del Mshelkalk superior, resten al descobert en els cingles d'en Patxeco i del Rabascall.

Al centre de la serra els materials del Triàsic estan coronats per dipòsits sedimentaris del Juràssic: dolomies, bretxes dolomítiques i calcarenites, que estan disposats en estrats gairebé horitzontals i que al seu torn també donen lloc a replans estructurals. L'altiplà més alt i alhora més extens és el dels Motllats, amb la plana del Llaurador i el pla del Bosquetà, que es troba per sobre dels 1.000 m (Puig Pelat, 1.075 m; mola de la Mussara, 1.054 m).

A la vall oberta per la confluència dels barrancs de l'Albiol i de Glorieta els materials calcaris del Mesozoic han estat escombrats per l'erosió i han deixat al descobert pissarres pigallades i cornianes que pertanyen al sòcol paleozoic. El mateix fenomen s'ha produït al peu dels cingles de Siurana, on el torrent de la Gritella circula sobre gresos i pissarres també del Paleozoic.

Més de la meitat de la Mussara està inclosa en quatre geozones de l'Inventari del patrimoni geològic de Catalunya: Prades-Siurana, la Mussara, Pedra d'Alcover i Escull de la Riba

Tots els cursos d'aigua que travessen el relleu de la Mussara tenen un règim irregular, tal i com correspon al clima mediterrani i a les seves característiques pluviomètriques. A les vores de l'altiplà dels Motllats s'originen els cursos d'aigua principals: el riu Brugent i el Siurana. El Brugent segueix un traçat en direcció a llevant per unir-se al riu Francolí a l'alçada de la localitat de la Riba. El Siurana, en canvi, circula en un primer tram en direcció cap a ponent, fins al nucli de la Febró, per després dirigir-se cap el sud-oest i alimentar el pantà de Siurana abans de continuar en direcció a l'Ebre.

La vegetació predomina i dona caràcter al paisatge de la Mussara. Els vessants solells estan colonitzats per les pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) i els fragments d'alzinar (*Quercus ilex*). Al sotabosc de les pinedes i a les clarianes de l'alzinar, a causa de la naturalesa calcària del sòl, s'hi troba la brolla de romaní (*Rosmarinus officinalis*).

A les obagues i per sobre dels 800 m d'altitud hi dominen les rouredes i les pinedes de pi roig (*Pinus sylvestris*) i de pinassa (*Pinus nigra ssp. salzmannii*). En les cotes més altes i a causa del predomini dels sòls calcaris, la roureda està composta pel roure martinenc (*Quercus humilis*). En l'estrat arbustiu hi apareix el boix (*Buxus sempervirens*), la boixerola (*Arctostaphylos uva-ursi*) i en punts molt localitzats és de destacar la presència de l'erició (*Erinacea anthyllis*). En alguns sectors hi ha plantacions de pinastre (*Pinus pinaster*). Algunes alberedes es troben a les ribes dels corrents d'aigua principals com el riu Glorieta.

Rapinyaires diürns com ara el falcó pelegrí, l'àliga daurada i l'àliga cuabarrada, sobrevolen els boscos i camps de la Mussara.

Gairebé tota la Mussara està inclosa en l'espai PEIN muntanyes de Prades. A més hi ha dos sectors: el cingle Blanc i les serres que cauen

sobre l'estret de la Riba: la serra del Mig, la serra Gran i els costers de la Plana, que han estat inclosos dins la Xarxa Natura 2000. La reserva del Bosc de Vilalta, és un espai protegit per l'Àrea de Territori i Paisatge de l'Obra Social Caixa Catalunya.

L'espai agrícola ocupa molt poca extensió, al voltant del 5% del conjunt del territori. Les terres conreades se situen en les cotes més baixes, en les zones més planeres, i sovint aprofitant les terres properes a algun curs fluvial. L'estructura de les parcel·les és molt irregular, s'ajusten a les formes del relleu i la seva grandària és molt desigual, sobretot en funció de la topografia. L'avellaner, l'ametller i la vinya són els conreus principals, però tots estan en regressió. A Capafonts i la Febró es conreen també patates i hortalisses en els camps regats; els avellaners ocupen les antigues feixes separades amb murs de pedra seca.

Figura 6.3. El paisatge agrest de la Mussara es posa de manifest en indrets com a la vall del riu Siurana, el qual circula encaixat entre cingleres calcàries a la dreta de la imatge. El traçat dels camins ressegueix les plataformes modelades en el revers dels cingles.

Evolució històrica del Paisatge

La unitat paisatgística present es caracteritza per ser, en la seva totalitat, una zona muntanyosa integrada en el sistema de les muntanyes de Prades. Els pobles que hi trobem són petits i antics amb les característiques pròpies dels poblets de muntanya.

En tractar-se de pobles bastant aïllats, amb comunicacions limitades, i un relleu accidentat, la gent d'aquestes terres s'ha dedicat tradicionalment a l'agricultura, la ramaderia extensiva i l'aprofitament del bosc, més per autoconsum que no per comercialitzar-ho.

L'agricultura en algunes zones era difícil, ja que les condicions naturals de l'espai eren poc propícies i la població es veia amb la necessitat d'abancar la terra; tot i això, es conreaven ametllers, cereals, vinya i horta. Amb el temps, el mercat es va fer més competitiu i els pagesos d'aquesta unitat van començar a abandonar les terres de cultiu, on actualment només hi resten les terrasses agrícoles i els marges de pedra en sec.

La ramaderia ha estat una activitat usual però, amb els anys ha desaparegut pràcticament del tot. L'explotació del bosc també ha anat disminuint amb el temps, i l'elaboració de carbó, tan estesa fa uns anys, ja no existeix. També hi havia abundància de mines per tot el territori, actualment abandonades. Com a economia marginal, encara hi ha elaboració de mel, recol·lecció d'herbes aromàtiques o medicinals, recol·lecció de bolets i de castanyes, així com també la caça. Aquestes activitats, actualment, encara es practiquen i es troben en relativa expansió, si bé la seva incidència tant a nivell econòmic com paisatgístic és marginal.

Avui en dia, l'activitat econòmica més important a la zona és el turisme i les activitats esportives relacionades amb la natura.

Les restes de diversos molins paperers, sobretot a la zona de La Riba, delaten la importància que aquesta activitat va tenir, i encara té, en el sector est d'aquest unitat.

La dinàmica poblacional ha estat bastant uniforme en tots els pobles de la unitat. Es constata un augment de la població durant el segle XVIII degut principalment a l'augment de l'agricultura i en altres zones, com La Riba, també a causa del desenvolupament de la indústria paperera. Un altre augment demogràfic es constata cap a l'últim terç del segle XIX. Però coincidint amb l'arribada de la fil·loxera, al voltant del 1900, s'experimenta una davallada de la població que serà constant en tots els pobles al llarg de tot el segle XX. Aquest abandonament progressiu, que es perllonga pràcticament fins als nostres dies, ve marcat per la industrialització del Camp que capta efectius demogràfics de les zones rurals.

A nivell paisatgístic, l'evolució dels darrers cent anys es pot resumir en una recuperació de les masses forestals al mateix ritme que va disminuint la pressió de l'agricultura, la silvicultura (sobretot el carboneig) i la ramaderia extensiva. Així mateix, els incendis van rejuvenint les masses forestals, alhora que modifiquen temporalment el paisatge.

L'adequació de les carreteres no ha significat grans transformacions paisatgístiques directes ni indirectes, doncs els nuclis de població pràcticament no han sofert modificacions en els darrers temps. En el mateix sentit, no hi ha infraestructures importants que hagin produït canvis substancials en el paisatge, a excepció de les antenes de comunicació situades prop del nucli de La Mussara, ben visibles des

Figura 6.4. El nucli d'Arbolí està emplaçat sobre el nivell d'argiles del Triàsic mig fet que permet l'existència dels camps de conreu d'avellaners que s'observen en primer terme. Darrera l'Arbolí, el cingle calcari del Triàsic superior presideix la perspectiva paisatgística.

de bona part del Camp.

Destaca la presència de les restes del poble de la Mussara, abandonat durant la primera meitat del segle XX i que actualment forma part del municipi de Vilaplana.

Organització actual del paisatge

L'estructura del relleu és el principal condicionant del paisatge de la Mussara. L'alternança de roques dures i tendres facilita un modelat en costes i cingleres que constitueixen un dels trets més característics del seu paisatge. L'extens recobriment forestal és un altre dels trets d'identitat. El retrocés progressiu dels conreus ha afavorit l'expansió del bosc que arriba a predominar en els relleus més elevats. La superfície forestal reflecteix la influència dels canvis climàtics entre la base de la muntanya i els cims culminants. Les pinedes de pi blanc i els alzinars ocupen els vessants situats per sota dels 800 m d'altitud. A partir d'aquesta cota apareixen l'alzinar muntanyenc, les rouredes i les pinedes de pi roig i pinassa.

Els nuclis de població són molt petits i estan afectats per una regressió demogràfica de caràcter estructural. Només el fenomen de les segones residències ha aconseguit mantenir un mínim de població estable en alguns d'ells. La Riba és la població principal (679 hab.), localitzada a la perifèria de la unitat, a la riba del riu Francolí, i és l'únic lloc on existeix una important activitat industrial. Els municipis i els nuclis de Mont-ral

(180 hab.), Capafonts (110 hab.), la Febró (58 hab.), l'Albiol (73 hab.), i l'Arbolí (112 hab.), es localitzen a l'interior de la Mussara.

També s'inclou el nucli de Siurana, que forma part del terme de Cornudella de Montsant i té uns 20 habitants, així com parts dels municipis de Vilaplana (amb el nucli de La Mussara deshabitada), l'Aleixar, Alforja, Alcover i Prades. El municipi de Mont-ral està format per quatre entitats de població que es troben a l'interior de la unitat: el Bosquet, l'Aixàviga, Cabrera i Cadeneta. Tots aquests nuclis presenten una estructura de carrers estrets i costeruts, i cases velles i empedrades.

Les infraestructures viàries més importants es troben a l'extrem nord-est de la Mussara, al voltant de La Riba, on hi ha la carretera comarcal C-14, les vies d'alta velocitat i la línia de ferrocarril convencional Reus-Lleida amb estació a la població de La Riba; i també a l'extrem sud-oest, on hi transcorre un petit tram de la carretera C-242. La resta de vies formen part de la xarxa de carreteres locals que comuniquen els petits pobles entre sí.

L'element paisatgístic d'origen humà més important de la unitat és l'embassament de Siurana, situat als peus de la població del mateix nom, a la zona sud-oest de la Mussara. Aquesta làmina d'aigua ha modificat de forma important l'ecosistema del seu entorn i, naturalment, el curs del riu Siurana.

L'antic campament militar de Castillejos, abandonat definitivament per l'exèrcit espanyol el gener del 2001 i que actualment pertany a la Generalitat de Catalunya, és un dels altres elements amb un important impacte, tant per la superfície que ocupa com pels valors associats.

Com ja s'ha comentat anteriorment, la superfície conreada ha disminuït considerablement, igual que la població. L'agricultura més rellevant és el conreu d'avellaners, seguit dels ametllers, l'horta (a destacar les patates amb Denominació d'Origen de Prades) i la vinya. Amb un caràcter encara més residual, es poden observar alguns conreus d'oliveres, garrofers i arbres fruiters.

Les activitats econòmiques més importants són la indústria paperera, localitzada al sector oriental, i el turisme rural, especialment al sector de Siurana, on les activitats esportives relacionades amb la natura (senderisme, escalada, espeleologia i bicicleta de muntanya) s'han implantat amb força els darrers anys.

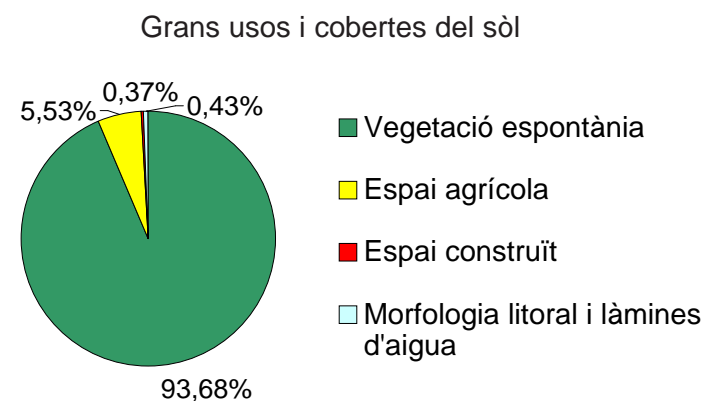

Figura 6.5. Arreu de la Mussara es troben masos abandonats com els Masos de Galzeran (la Febró) al costat de camps de conreu que en alguns casos continuen actius.

Expressió artística del paisatge

Els importants valors naturals de la unitat han provocat una preminència de llibres de rutes, guies o escrits sobre les muntanyes de Prades en general o els pobles que integren la Mussara per sobre d'altres formes d'expressió artística. Alguns dels relats es poden trobar en els següents títols:

- *Muntanyes de Prades. Excursions Naturals*. Màrius Domingo De Pedro.
- *De Reus a Prades i Poblet*. J.M.Sugranyes.
- *Guia de Capafonts*. Salvador J.Rovira i Diego López.
- *Nova guia de Capafonts*. Salvador J.Rovira i Diego López.
- *Les Muntanyes de Prades*. I.Planas de Martí.

- *Les Muntanyes de Prades, 20 recorreguts per boscos, cingles i barrancs*. I. Planas de Martí.
- *El mas de Fortet: Capafonts, Muntanyes de Prades*. Anna Mont i Girbau.
- *Les Muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llana*. J.Iglésies i J. Santasusagna.
- *Les Muntanyes de Prades. Guia itinerària*. R.Ferré.

Altres escrits que parlen de la bellesa de l'espai, la tranquil·litat de la zona i la personalitat de la gent d'aquestes contrades de muntanya es poden trobar als següents llibres:

- Joan Santamaria en el llibre *Visions de Catalunya*
- Josep Insa Montava en el llibre *La vida tradicional de les muntanyes de Prades*.
- Lluís Casassas en el llibre *La natura i l'home a les Muntanyes de Prades*.
- Anton Agustench Bonet en el llibre *Records de La Mussara*.
- Josep Iglésies va escriure una rondalla sobre Guerau de l'Albiol i diverses llegendes que s'explicaven a la zona.
- Josep Aladern, fill d'Alcover, va escriure el poema *Lo castell de l'Albiol*.

Dinàmica actual del paisatge

La dinàmica paisatgística de la serra de la Mussara s'ha mantingut estable les darreres dècades. L'essència de la unitat és estrictament agrícola i forestal i els únics canvis que s'han portat a terme han estat l'abandonament d'algunes zones de conreu, les quals, pel procés de successió vegetal, són parcel·les que progressivament són colonitzades per la vegetació espontània.

L'explotació silvícola, les tales per a l'aprofitament de pastures, les terres rompudes per a ser conreades i els abundants incendis forestals han anat minvant la superfície que antigament ocupava l'alzinar. L'abandó de moltes d'aquestes activitats ha provocat que allà on la formació d'alzinar ha estat degradada ha donat lloc a brolles calcícoles i a pinedes de pi blanc.

A les zones planeres, sobretot les que envolten els nuclis de Mont-ral, l'Aixàvega i Capafonts abans s'hi conreaven cereals, a part d'una important producció de vinya, ametllers, oliveres, avellaners i castanyers. La vinya des de la fil·loxera ha estat en clar retrocés i actualment només en queden algunes parcel·les residuals. Havia estat també notable la producció apícola, la qual també avui és testimonial. En general, el conreu més important és el de l'avellaner mentre els castanyers han desaparegut i els ametllers estan en regressió.

El nucli de La Riba va destacar des del segle XIX per ser un dels tres primers municipis d'Espanya que es va dedicar a la producció de paper. Actualment, donats els canvis en el mercat i per evitar les olors que

aquesta fabricació produïa, s'adquireix la pasta de paper i s'elaboren derivats de cel·lulosa, fet pel qual les quatre empreses que fumegen tan sols emeten vapor d'aigua.

Les condicions geomorfològiques, la protecció ambiental de la major part de la unitat i l'abandó de l'activitat agrícola implica que no hi hagi una pressió urbanística destacada, i que un dels problemes més greus de la zona és el despoblament. Es comença a veure, però, una petita activitat urbanística en la construcció de segones residències, però, de moment, encara és poc rellevant i centrada sobretot en la restauració i recuperació d'antics habitatges.

A la Mussara no hi ha cap agent que destaquï per exercir una pressió important sobre la zona. L'existència d'un incipient sector turístic (vinculat a l'escalada, l'espeleologia, rutes en bicicleta o senderisme) implica un augment de la freqüentació de persones en zones naturals així com transformacions puntuals. En qualsevol cas, moltes d'aquestes activitats fomenten els valors propis del paisatge i la seva preservació.

La pressió que produeixen els agricultors tampoc és massa rellevant ja que cada cop n'hi ha menys, i cada vegada hi ha més terres abandonades a causa de la migració dels joves cap a nuclis poblacionals més grans o més ben comunicats.

Són de destacar les dinàmiques paisatgístiques relacionades amb les pedreres, sobretot localitzades al terme municipal d'Alcover, i que, juntament amb els incendis forestals, són les activitats amb major capacitat per transformar el paisatge.

Valors paisatgístics

Pràcticament tota la Mussara té un alt **valor estètic**, que li confereix la seva estructura paisatgística dominada per les masses forestals, els cingles, els barrancs, etc., que situats prop de nuclis urbans importants del Camp, suposen un veritable contrast entre tots dos àmbits. Tanmateix, hi ha sectors, com la zona entre Alcover i La Riba, que trenquen aquesta uniformitat, a causa de la presència de diverses pedreres amb impacte en el paisatge, o els efectes dels reiterats incendis forestals. Les muntanyes rocalloses, les valls de rius i barrancs, els diferents colors del paisatge, Siurana i el seu entorn, (declarats paisatge pintoresc per decret de 19 de gener de 1961), i els diferents pobles envoltats de petits camps agrícoles i de muntanyes són els elements principals que conformen un paisatge estèticament espectacular.

Destaquen per sobre la resta, els cingles de la Mussara, orientats cap a la plana del Camp, i que esdevenen un referent visual de primer ordre, junt amb els cingles de Siurana, que són un referent visible des de sectors del Priorat.

Entre els **valors ecològics**, destaca la inclusió de la pràctica totalitat de la Mussara en l'espai d'interès natural de les muntanyes de Prades, així com en la Xarxa Natura 2000, on s'inclou la major part dels espais perifèrics a l'EIN. Es tracta d'una zona amb una alta biodiversitat fruit de la gran quantitat d'ecosistemes que s'hi troben. Només cal dir que, a nivell faunístic, hi ha 279 espècies diferents de vertebrats. A més, els nuclis urbans són molt petits i amb molt poc impacte ambiental. Des del punt de vista ecològic destaquen alguns espais per sobre de la resta. Aquests són:

- Els Avencs de la Febró: esquerra de 250-300 metres de longitud, 25-30 metres de profunditat i 6-8 metres d'amplada que recorre la cinglera, amb dues grans coves a l'interior.
- Vall del riu Glorieta: amb vàries fonts i tot un conjunt de barrancs que hi menen.
- Cova de les Gralles: cova d'uns 50 metres de longitud, formada per l'erosió hídrica produïda pel barranc de la Llúdriga en la roca calcària.
- Cingles de La Mussara: acullen una elevada biodiversitat pels canvis altitudinals, a més d'esdevenir un referent visual per a bona part de la plana del Camp.

Entre els **valors productius** destaca l'interès que representa el conjunt de paisatges per a l'atracció de visitants, al voltant dels quals s'han anat articulant diverses propostes de turisme rural: les rutes excursionistes, les activitats esportives relacionades amb la natura, així com diversos equipaments com restaurants i cases rurals.

Entre aquests valors productius també destaca la producció d'avellanes, inclosa dins la Denominació d'Origen Avellana de Reus, i els conreus de patates, inclosos dins la Denominació d'Origen Patata de Prades.

Pel que fa als **valors històrics**, destaquen el conjunt de masos característics de les zones rurals i de muntanya, com és el cas de la Mussara. Un dels més destacats és el mas de Monravà, al terme municipal d'Alcover i situat en un camí carreter a prop del riu Glorieta.

Uns altres elements destacats des del punt de vista històric són els molins vinculats als petits rierols i barrancs. N'hi ha de fariners, sobretot al sector oest de la unitat; i de paperers, especialment freqüents a la zona de la Riba, on la indústria del paper ha anat evolucionant fins a l'actualitat. També n'hi ha diversos al sector d'Alcover-Arbolí.

El conjunt de pobles abandonats també representen un valor històric destacable, en ser testimonis d'una època passada que indica un tipus de relació de les activitats humanes amb el territori diferent de la present. Els pobles de Gallicant i La Mussara, tots dos abandonats a causa de

les dures condicions ambientals i a l'aïllament en el que es trobaven, en són els millors exemples.

Però el paisatge que destaca per sobre la resta pel seu valor històric és el castell de Siurana i el seu entorn. Es tracta d'un castell d'origen musulmà del que actualment només en queden les restes. Va ser de gran importància en la defensa del territori en l'època en que els cristians estaven reconquerint la zona. El castell era el centre de tot el territori que estava sota el seu control, que era molt extens, car abraçava bona part de l'actual comarca del Priorat, del Baix Camp, de l'Alt Camp, de la Conca de Barberà i de les Garrigues.

Un altre castell destacable és el de L'Albiol, situat dalt d'un turó, a 867 metres, i del que també només en queden les restes. Aquest castell no va tenir tanta rellevància històrica com el de Siurana, però la torre mestra, que data del segle XII, resta com a testimoni de la convulsa època de lluita entre cristians i sarraïns.

Entre els valors d'**ús social** destaca el conjunt de la Mussara que és una zona freqüentada principalment pels ciutadans del Camp per realitzar-hi activitats relacionades amb el medi natural i rural. Destaquen les activitats d'escalada (principalment a Siurana, referent internacional en aquesta activitat), la recol·lecció de bolets, la caça i l'excursionisme, així com altres activitats d'esports de natura i gaudi del paisatge.

Les diverses zones de lleure, com les tosques de Capafonts, el Niu de l'Àliga o els gorgs d'Arbolí, també tenen un gran ús social, sobretot per als habitants de la zona.

Hi ha també altres espais d'ús social relacionats amb el paisatge, com són els refugis de la Mussara, situat prop del poble abandonat, el de l'Arbolí, ubicat a l'antiga rectoria, el refugi Mustè-Recasens, al poble de

Mont-ral, el refugi Masets, a la carretera de la Riba a Farena, i el refugi Ciriac Bonet al poble de Siurana.

Entre els **valors mitològics** cal considerar les llegendes i els mites relacionats amb el paisatge de la Mussara. Hi ha llegendes que parlen de bandolers amagant-se per les muntanyes de Prades com el Barrulles, el Nen de Prades, Miquel del Llarg o els Patacons. Altres llegendes es refereixen al salt de la reina mora a Siurana; a l'afusellament de l'àvia Boronada; a la mula perduda; a Fra Cerní; a Guerau de l'Albiol i els llops; a la cova de la moneda o a la nit de Sant Silvestre.

Els **valors religiosos i espirituals** del paisatge els conformen sobretot les esglésies i ermites dels diferents municipis. Entre les ermites destaquen:

- L'ermita del Remei, al municipi d'Alcover, a la riba esquerra del riu Glorieta, d'estil barroc amb dues torres circulars que van substituir un antic temple del segle XVI dedicat a Sant Antoni i a la Mare de Déu. Es tracta d'un santuari molt venerat a la contrada.

- L'ermita de les Virtuts, també al municipi d'Alcover, construïda al segle XIV, i de la que actualment només en queden les restes.

- L'ermita de Sant Pau, al municipi de l'Arbolí, situada molt propera al poble, i de la que hi ha referències de la seva existència en el segle XIII.

Un element religiós important i lligat al paisatge de la Mussara és el Jubileu de Siurana. A partir del segle XV, l'església de Santa Maria de Siurana es va convertir en un lloc de devoció, sobretot en reclams contra les calamitats, com la pesta i la sequera. El dia 30 de novembre de 1682, el papa Innocenci XI va instaurar el primer jubileu a Santa Maria de Siurana que es va celebrar el dia 9 de maig de 1683. Fins al segle XIX hi acudien persones de tota la regió.

Figura 6.6. Els cingles de la Mussara, vistos des de la conca d'Alforja, presenten un innegable valor estètic.

Per la població de la plana del Camp, el paisatge de la Mussara destaca per la tranquil·litat i serenitat d'un àmbit proper a espais altament urbanitzats i industrialitzats.

Pel fet de ser una fita paisatgística permanent i visible des de bona part del Camp de Tarragona, el conjunt de la Mussara posseeix un important valor simbòlic i identitari.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Per gaudir del paisatge de la Mussara es pot seguir qualsevol de les petites carreteres que la travessen. Qualsevol petit replà pot servir per parar i observar els diversos racons que ofereix el territori.

Per aprofundir en el coneixement del paisatge és recomanable caminar per l'extensa xarxa de senders senyalitzats que hi ha en el conjunt de la Mussara. Remarcar que el GR-7 creua la unitat d'est a oest, i el GR-65-5 ho fa de nord a sud. Les rutes més recomanables són:

La ruta circular de parteix de la Riba, pel sud-oest seguint la carretera a Farena, després trenca a l'esquerra per passar pel Mas de la Font de Pasqual, el castell d'en Dalmau, i s'enfila cap al puig de Marc, on hi acaba arribant seguint el GR-7, acaba retornant a la Riba pel mateix sender de gran recorregut.

Anada i tornada de l'Albiol al santuari de les Virtuts, camí apte per tothom degut al poc desnivell. Surt d'Albiol pel nord-oest i arriba a les Virtuts resseguint la serra del Pou, des de l'ermita es contempla una vista magnífica de la vall del riu Glorieta.

Des de Mont-ral hi ha una ruta que puja pel serrat de l'Avenc cap als Motllats, des d'on observar la vall del riu Glorieta, i part del riu Brugent, sota la Mola de roquerola. Posteriorment torna a Mont-ral seguint el GR-7.

De la unitat veïna de la Conca d'Alforja-Vilaplana surt un itinerari que neix a Vilaplana i enfila direcció nord, directament fins a la Mussara (1055 m), un mirador natural esplèndid sobre tota la part sud del Camp de Tarragona.

També de la Febró surt un itinerari destacat que comença resseguint el barranc de l'Avellaner, per arribar al coll de Capafonts, on enllaça amb el GR-65-5 que es dirigeix cap al cim de lo Picorandan (990 m), i acaba tornant a la Febró descendint pel barranc de la Cova del Corral.

A la zona nord-occidental hi ha la ruta que, des de Prades visita la serra de la Gritella. Surt de Prades en direcció oest i segueix el GR 171, passa pel coll del Toniet, fins al grau del Salvadoret, des d'on s'enfila per un PR cap a la part més alta de la serra de la Gritella (1.135

Figura 6.7. Nucli de Siurana.

m), des d'on es pot observar una panoràmica sobre Prades per un cantó, i la conca del barranc de la Gritella que desemboca al riu de Siurana, per l'altre. De tornada segueix el PR pel coll del Vidrier i arriba altre vegada a Prades.

Per últim destaca l'itinerari circular de Siurana que transcórrer espectacular per una petita lleixa de la cinglera que va a la Trona, i permet contemplar la vall del Siurana fins al pantà. Torna al poble per dalt de la carena un cop arriba al coll de la Creu.

Pel que fa a rutes motoritzades es recomana un circuit circular per la serra de la Mussara i part de les muntanyes de Prades, que passa per bona part dels indrets anomenats anteriorment. Si es parteix, per exemple de Mont-ral, comença per la carretera TV-7045 en direcció la Mussara, on s'hi arriba enllaçant amb la T-704; que continua passant per la Febró, fins al coll de Capafonts, on trenca cap a l'est per la TV-7041 per retornar a Mont-ral.

Altres rutes motoritzades que enllacen amb l'anterior són la que va de Vilaplana a la Mussara per la T-704 i la que uneix el coll d'Alforja amb el coll de Pinedes (TV-7092), situat aquest últim entre la Febró i la Mussara.

Els miradors més remarcables són el poble i castell de Siurana, on hi ha unes esplèndides vistes de l'embassament, del Serrat dels colls amb el Puig de Gallicant i de la serra de la Gritella, a més del Priorat. Com també, el poble de la Mussara, des d'on es poden veure les cingleres del mateix nom així com àmplies vistes del conjunt del Camp. I per últim destacar també el poble de Mont-ral, amb la seva panoràmica sobre el riu de Glorieta.

Riscos i impactes

L'estructura geològica de la zona ha facilitat la implantació d'indústries d'extracció d'àrids que generen impacte sobre el paisatge. En el terme d'Arbolí, a peu de la carretera TV-7012, abans d'arribar al coll d'Alforja, hi ha un pedrera operativa que crea un impacte visual (per l'obertura de la muntanya) i ambiental (a causa de la instal·lació de la maquinària pesant que es requereix per al tractament de la pedra i la producció dels seus derivats). Propera a aquesta n'hi ha una altra en el cingle Blanc, ja dins el terme d'Alforja. La concentració però, més alta i, òbviament en conseqüència, els impactes més espectaculars es localitzen entre els termes de Mont-ral i Alcover, concretament entre la serra Llarga al nord del nucli de Mont-ral i el peu de mont a l'oest del nucli d'Alcover, on hi ha quinze pedreres en actiu i cinc ja clausurades. Alguns dels exemples de major impacte es localitzen als voltants del nucli d'Alcover, al nord vora les Guixeres, i al sud vora el mas de la Romeguera, on hi ha dues pedreres d'extracció d'àrids de fort impacte visual per l'obertura que s'ha fet en la muntanya i la conca visual amb què compten ambdues localitzacions.

A causa de la tipologia forestal i del clima de la zona, hi ha un fort risc d'incendi tal com ja s'ha constatat en diverses àrees els darrers anys. Les zones més maltractades han estat els territoris que es troben entre les poblacions de la Riba i d'Alcover, que han cremat varies vegades en poc temps.

Figura 6.8. L'abandonament i el retrocés de l'espai agrícola es posa de manifest en les barraques i els murs de pedra seca. Algunes encara ben conservades enmig del bosc, en els primers quilòmetres del camí entre Alcover i Mont-ral.

Un altre impacte sobre el paisatge és el paratge de los Castillejos, antic complex militar, que tot i el procés de desmilitarització que fa anys que s'està portant a terme, encara manté totes les construccions d'antics quarters, grans edificis ara abandonats que estan en un estat de degradació constructiva molt avançat.

Fruit del despoblament i de l'envelliment de la població, es detecta una degradació del patrimoni agrícola que provoca la pèrdua de camps de conreu i del patrimoni arquitectònic associat, com les construccions de pedra seca. En aquest sentit i com a exemple, cal destacar les barraques de pedra seca situades en el tram entre els quilòmetres 1,5 i 2,5 de la carretera TV-7041; al seu voltant hi ha un bon nombre de murs també de pedra seca els quals, tot i la fermesa inicial, es van esmicolant i es van tapant per part de la vegetació espontània. Aquestes construccions convindria datar-les, catalogar-les i conservar-les per evitar la seva degradació i posterior destrucció.

En els bosquets de pi roig propers a la carretera TV-7045 comencen a aparèixer nius de processonària, situació que s'hauria d'intentar controlar per evitar que aquests casos, de moment bastant aïllats, no es converteixin en una plaga de major afectació.

L'increment de l'activitat turística, tot i que representa una oportunitat per frenar el despoblament i donar impuls a l'economia, també pot comportar determinats impactes puntuals. Alguns exemples són l'erosió en zones ben conservades, l'increment de residus, així com un increment del risc d'incendis forestals.

La circulació motoritzada per camins forestals, de motos de trial, quads i cotxes tot terreny és una pràctica cada cop més significativa que està produint una erosió important en els camins i les superfícies forestals, a més de la contaminació acústica que implica i que distorsiona la tranquil·litat de la zona, un dels valors perceptuals que posseeix el paisatge de la Mussara.

Un impacte paisatgístic puntual i rellevant és el provocat per unes infraestructures agràries abandonades, formades per dues naus amb sitges, situades vora el km 4 de la carretera TV-7045.

Descripció de la possible evolució de la Mussara

La baixa variabilitat econòmica i social de la Mussara en les darreres dècades comporta una inèrcia que afavoreix el manteniment de les tendències actuals. Molts conreus abandonats seran colonitzats per la vegetació espontània que els envolta, provocant un avenç de la homogeneització del paisatge.

Donada la manca d'explotació silvícola a causa dels minsos rendiments, hi ha el greu risc que els propietaris de grans porcions de territori cedeixin a les pressions de les indústries extractives, i es segueixin obrint més zones per a l'extracció de pedra i àrids. Altrament, l'incompliment de la llei de restauració de zones obertes origina que l'assignació de territori per a aquesta activitat econòmica destrueixi irreversiblement l'entorn paisatgístic de la zona afectada.

El sistema industrial instal·lat en el nucli de la Riba sembla no perillar. Gràcies al caràcter familiar de les empreses, de llarga tradició a la zona, i l'experiència de la gent del lloc, resulta més rendible seguir produint els derivats de cel·lulosa en aquest municipi que deslocalitzar les empreses en altres indrets de menor cost laboral.

La riquesa paisatgística i geològica del paratge de Siurana té un destacat potencial turístic. En el nucli de població, el procés de restauració dels habitatges existents en segones residències està ja consolidat, de manera que urbanísticament queda poc per modificar. La millor estratègia de dinamització de la zona podria ser l'explotació turística dels recursos naturals a través de rutes de natura guiades, senderisme, o altres activitats de muntanya, les quals, a partir de l'element territorial més conegut (nucli de Siurana), connectessin diversos nuclis de població de la Mussara que gaudeixen d'un entorn natural de gran bellesa, diversitat i tranquil·litat.

La Mussara, com s'ha esmentat en altres apartats, està pràcticament tota integrada dins l'espai d'interès natural de les Muntanyes de Prades. Des de l'any 1998 s'està gestionant la creació del parc natural de les Muntanyes de Prades i Poblet, encara en fase d'avantprojecte, i del qual n'ha de formar part la pràctica totalitat de la unitat.

La declaració del parc natural implicarà una sèrie de canvis a nivell de protecció de la natura i a nivell social com, per exemple: l'establiment d'un o diversos centres d'informació; l'increment de les activitats recreatives; zones d'acampada; activitats educatives; la millora de la senyalització de l'espai; l'augment de la vigilància i la realització d'un programa de gestió de fauna i flora. Tot això farà que hi hagi més informació de la zona, millori l'accessibilitat, una revalorització del patrimoni, i un augment del turisme, principalment el turisme rural.

Figura 6.9. En la zona culminant de la serra Alta d'en Gomis es percep bé la massa forestal de pi blanc cremada.

En la gestió del parc natural s'haurà de tenir en compte l'establiment d'un equilibri entre el possible desenvolupament socioeconòmic i la conservació i protecció del paisatge.

És previsible que el programa de gestió de fauna i flora que implicarà la creació del parc natural incrementi la protecció del paisatge afavorint, en principi, la recuperació dels boscos degradats com són els alzinars, carrascars i rouredes, que és la vegetació potencial de gran part de la Mussara.

L'agricultura cada cop serà més escassa en les poblacions de la Mussara, a causa de la poca sortida econòmica i l'envelliment de la població local que s'hi dedica. Els camps s'aniran abandonant produint la regeneració de la vegetació natural. Les terres ja abandonades anteriorment aniran evolucionant cap al seu ecosistema potencial, tot i que de forma lenta i sota la influència de les activitats humanes.

En general pot esperar-se un increment de l'activitat turística que pot contribuir a la revitalització de l'economia i a la disminució de la davallada demogràfica dels petits pobles de muntanya. És previsible que els canvis en els usos del lleure i les diferents ofertes recreatives relacionades amb la natura contribueixin a que el turisme no sigui una activitat únicament de cap de setmana o d'estiu, sinó que es doni d'una

manera més o menys continuada al llarg de l'any.

Malgrat algunes iniciatives aïllades de gent que retorna a aquest espai atreta pels seus valors paisatgístics, els lligams familiars o els preus més assequibles dels habitatges, els pobles que integren la unitat segueixen estant molt aïllats i la dinàmica general els aboca a un progressiu despoblament, si bé moderat. L'envelliment de la població continuarà, tot i que potser de manera no tan acusada com en les darreres dècades.

Figura 6.10. Les ruïnes de la Mussara presideixen una cinglera calcària des de la qual hi ha una esplèndida perspectiva sobre la plana del Baix Camp.

AVALUACIÓ DEL PAISATGE

Avaluació d'amenaçes i oportunitats

Amenaces:

- El procés de despoblament provoca la deixadesa i l'abandó de les activitats agrícoles, malgrat que part de la producció tingui denominació d'origen. Això afavoreix una homogeneïtzació del paisatge, que condueix a la configuració de masses forestals extenses i sense interrupcions, fet que pot dificultar l'extinció en cas d'incendi.

Oportunitats:

- Bona part del territori està inclòs dins l'àmbit de l'EIN Muntanyes de Prades. També hi ha una petita reserva forestal propietat de l'Àrea de territori i paisatge de l'Obra Social Caixa Catalunya. La Mussara gaudeix d'una reconeguda qualitat del paisatge que el fa mereixedor de la seva protecció.
- Els relleus de la Mussara formen part del nucli orogràfic de les muntanyes de Prades, un important connector ecològic i paisatgístic, fet que s'ha de tenir present en l'ordenació de les activitats humanes admeses en aquest espai.
- Els paisatges de la Mussara són un atractiu turístic de primer ordre per la població del Camp de Tarragona i per visitants procedents de contrades més allunyades.

Figura 6.11. Els cingles característics del paisatge de la Mussara adquireixen un gran desenvolupament en les immediacions de Siurana tal i com es pot apreciar en l'imatge corresponent al sector de la Trona.

PLANIFICACIÓ DEL PAISATGE

Objectius de Qualitat Paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona continguts en el capítol 12 del la present memòria (volum 1).

OQP6.1

Un fons escènic dels cingles de la Mussara ben conservat i consolidat com a referent visual i element identitari de bona part de la plana amb uns elements discordants i activitats extractives integrats en el paisatge. El relleu d'aquest espai és molt abrupte, caracteritzat per valls estretes i planes elevades, modulats en costes i cingleres visibles des de molts punts.

OQP6.2

Uns paisatges rurals amb la presència de poblacions (La Febró, Capafonts, Mont-ral, l'Albiol i La Riba) reconegudes pel seu valor històric i patrimonial, ben planificades i gestionades, fomentant la rehabilitació davant la substitució d'edificacions i mantenint-ne els principals trets característics. Aquest territori segueix un model de poblament caracteritzat per petits nuclis rurals poc transformats en temps recents, amb molt poca població, nombrosos masos de muntanya, molins fariners i de paper i alguns pobles abandonats. Per altra banda, la presència d'elements distorsionadors del paisatge, com les activitats extractives situades a l'extrem oriental de la unitat i el campament militar de Castillejos, trenquen l'harmonia visual del conjunt d'aquest territori. És necessari emprendre accions de revalorització d'aquests espais.

OQP6.3

Un mosaic agroforestal ben gestionat amb la presència de camps de conreu que compartimentin el bosc prevenint els grans incendis forestals. Aquest territori està dominat per zones boscoses on s'hi entreveuen feixes i construccions de pedra seca corresponents a indrets antigament conreats i a planes elevades intensament conreades amb cereals i avellaners. La recuperació d'aquests espais mitjançant actuacions poc artificialitzadores és cabdal per disminuir la possibilitat de que es produeixi un gran incendi forestal en aquesta zona.

Àrees amb valors especials a protegir

- Paisatge de cingles i codines del cingle Blanc, mola de l'Escolà, cingle del Patxeco, cingle del Rabascall, cinglera de Galofre, cingles del Bosc de la Vila, cingles de la Gritella, cingles de la Roca del Migdia i del Racó del Bosquetà. Preservar d'actuacions agressives i valoritzar-los.
- Façana i perímetre visual del nucli de Siurana, posant-lo en valor com a exemple de restauració i edificació de noves construccions integrades d'acord amb el nucli existent.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals que ocupen la pràctica totalitat de la unitat, compatibilitzant-ne la gestió forestal amb la preservació dels seus valors, així com empenent mesures per a la reducció del risc d'incendis forestals.
- Mosaics agroforestals existents a l'entorn dels nuclis urbans de l'Arbolí, La Febró i Capafonts. Actuar com a zona de transició paisatgística vers les extenses masses forestals.
- Miradors paisatgístics del castell de Siurana, de la Mussara, i de Mont-ral. Conservar-los i millorar-los per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions de territori i paisatges diversos.
- Nuclis rurals de La Febró, Capafonts, Mont-ral, l'Albiol, i La Riba. Mantenir l'aspecte compacte i integrar les noves construccions el paisatge preexistent.
- Embassament de Siurana. Posar en valor l'entorn amb l'objectiu de millorar l'atractiu del lloc per les activitats col·lectives a l'aire lliure.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Activitats extractives del coll d'Alforja i Alcover. Caldria delimitar les extensions màximes, regenerar els espais perimetrals i les àrees en desús, i integrar globalment l'activitat paisatgísticament.
- Espais inclosos a l'inventari d'espais d'interès geològic (coll d'Alforja-serra de la Mussara, Prades-Siurana, la pedra d'Alcover i els esculls de la Riba), que pels seus valors naturals i estètics caldria fer-ne difusió a través de l'establiment de rutes.
- Senyalitzar els recorreguts d'interès o itineraris paisatgístics als punts de principi i final:
  - a) Mont-ral- Vilaplana- la Mussara
  - b) La Mussara- coll d'Alforja- la Febró
  - c) La Febró- coll de Capafonts- Mont-ral